

Иваневич Л.А. ФОРМИРОВАНИЕ НАУЧНЫХ ОСНОВАНИЙ И ОБЩЕСТВЕННЫХ ВЗГЛЯДОВ К.В. ШИРОЦКОГО ВО ВРЕМЯ ПОЛУЧЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ В ПЕТЕРБУРГЕ

На основании обнаруженных документов в статье изображены ранее неизвестные факты биографии, формирование научных принципов и общественных взглядов известного подольского исследователя истории украинского искусства Костя Широцкого (1886-1919) во время получения образования в Петербурге.

Ключевые слова: Кость Широцкий, научные основы, общественные взгляды, подольский исследователь, история украинского искусства, образование, Петербург.

Ivanevich L.A. THE FORMATION OF SCIENTIFIC DOGMAS AND PUBLIC VIEWS OF K.V. SHIROTSKY (1886-1919) DURING HIS STUDIES IN ST. PETERSBURG

On the basis of new documents in the article is shown earlier unknown facts of the biography, formation of scientific dogmas and public views of the famous Podillya researcher of the history of Ukrainian art, Kost' Shirotsky (1886-1919) during his studies in St. Petersburg.

Keywords: Kost' Shirotsky, scientific dogmas, public views, Podillya researcher, history of Ukrainian art, education, St. Petersburg.

УДК 070 : 32 : 316.77 (477.43 / . 44) «1919»

В.О. Гандзюк

ІДЕОЛОГІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ КОМПОНЕНТИ ПОДІЛЬСЬКОЇ ГАЗЕТИ «ШЛЯХ» (1919 Р.) В КОНТЕКСТІ ЩОДЕННОЇ ПОДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ

У статті досліджуються військово-політичні, демократичні, соціальні процеси в українському суспільстві в період Директорії УНР (1919 р.) за матеріалами Вінницької щоденної газети «Шлях».

Ключові слова: преса, революція, уряд УНР, більшовизм, Українське військо, демократія, патріотизм, визволення, незалежність держави.

Доба Української революції 1917–1920 рр. ознаменувалася пробудженням надії поневоленого громадянства на створення вільної, незалежної держави, очікуванням від перемоги можливості реалізувати своє право на самовизначення, а також утвердження національної демократичної преси. На Поділлі, незважаючи на складні суспільно-політичні та економічні умови, військову боротьбу, процес формування друкованих видань був активним і бурхливим.

Підрахувати точну кількість газет, які виходили тоді, складно. Деякі існували тривалий період, деякі – тільки кілька тижнів. Як засвідчує історик Ю. Сіцинський, окремі часописи виходили один-два дні, бо рух був незвичайний [1, с. 30]. Крім того, окремі газети змінювали назву, хоча за змістом і складом редакторів залишались однаковими. Деякі видання взагалі не збереглися, від них залишилися лише згадки в різних джерелах.

Протягом 1917–1920 рр. на теренах Поділля державна влада змінювалася кілька разів, і це одразу впливало на характер часописів. Траплялося навіть, що в одній частині Поділля була одна влада, в другій – інша, відтак зв'язок навіть між сусідніми районами часто був неможливий. За таких умов становище газет було досить складним. Усі часописи підлягали контролю військової цензури, яка не була звичайною формальністю. При кожній новій державній владі на території Поділля місцеві часописи або переходили на інше місце, або взагалі припиняли існування чи перетворювалися у звичайні інформаційні листки.

У добу Директорії УНР можна констатувати розквіт видавничої справи на Поділлі, адже преса розходила великими тиражами й охоплювала все українське суспільство. Лише на Поділлі видавалося більше 250 українських часописів, зокрема у Кам'янці-Подільському – майже 40 [2, с. 39]. Сприяв цьому прийнятий закон «про державну мову в УНР», яким українська мова проголошувалася «державною і обов'язковою для вжитку» на всій території республіки [3]. Відтак газети випускали не лише державні органи, але й політичні партії та громадські організації.

Зокрема у Вінниці широкою політичною і культурно-освітньою роботою займалися місцеві осередки товариства «Просвіта». Задля популяризації ідей демократії та патріотизму, думок, настроїв різних прошарків і груп населення з питань національно-культурного життя у 1919 р. було створено щоденну газету «Шлях» (ред.: В. Островський) [4].

Мета цього дослідження – охарактеризувати часопис «Шлях» як загальнополітичне, економічне та просвітницьке видання: особливості політичної трансформації в суспільстві, перебігу визвольної боротьби та їхнього відтворення засобами друкованого слова на шпальтах досліджуваного щоденника; зв'язок газети і соціального, культурно-освітнього та національно-патріотичного руху.

Ознайомившись із більшістю публікацій в означеному виданні, цілком безпелеяційно можна констатувати, що його головним завданням був захист України від московської агресії [5, с. 58]. На сторінках газети вміщено багато матеріалів про жорстокий терор, який здійснювали більшовики на Вінниччині, висловлювалася підтримка об'єднанню УГА і армії УНР у боротьбі з денікінськими військами: «Пам'ятаймо, що армія обороняє землю і волю українського народу від царських посіпак Денікіна і кривавих комуністів» [6, с. 3]. В одному із номерів «Шляху» вміщено обов'язкову присягу Українського війська, в якій теж звучав заклик «мужньо, до останньої краплі крові боротися супроти всякого ворога УНР та трудового люду, завжди поводитися так, як цього вимагають військові закони та честь воїна-лицаря, в цей спосіб і чесно жити, і чесно умерти» [7, с. 42].

Опубліковані матеріали також розповідали про вплив представників свідомої частини сільських громад на піднесення українського руху. Так, за повідомленням невідомого дописувача газети «Шлях», в с. Ковалівці Брацлавського повіту активісти цукроварні на противагу пропольській та проденікінській пропаганді провели вечірку, на якій побували старшини української армії. Присутні виконали національний гімн, висловили палкі заздоровниці на честь усіх захисників рідного краю, лідерів української революції (1919–20 жовт.).

У багатьох кореспонденціях йшлося про народні збори та повітові селянські з'їзди, де обговорювалися проблеми української державності, діяльності уряду УНР, допомоги з боку селянства, питання шкільної та культурно-освітньої справи, засуджувалася поведінка тих селян, які вели антидержавну агітацію [8, с. 62].

Подільський часопис «Шлях» також висвітлював державницьку політику Директорії, публікував звернення провідників революції до народу, займалися активною пропагандою культурно-мистецького життя подолян, національної освіти, передусім українізації та реорганізації шкіл. Останнього вимагали інтереси дітей, розвиток у них усвідомлення не тільки того, що учням потрібні знання, але й працездатності, вміння навчатись міркувати, бо тільки на цій основі можна було виховати вільну, розвинену особистість [9, с. 336]. Також розглядалися причини, напрями, зміст реформування шкільної освіти, чинники впливу, механізми проведення шкільних реформ, побудова єдиної трудової школи тощо.

Нелегкою і напруженою була тодішня праця Директорії: політичні прогнози та сподівання, поточні справи, висилання різноманітних місій до різних країн і головне – робота з армією, яка відступала під натиском більшовицьких військ. Крім законів, розпоряджень, інших документів, у Вінниці з'явилася і «Відозва Головного отамана вінницької «Просвіти», Національному союзу, Союзбанку, Голові повітових народних управ». У цьому документі С. Петлюра звернувся до громадянства із проханням допомагати усім хворим та пораненим воякам, що, на його думку, повинно було «дати їм нові сили для подальшої боротьби з ворогом» [10].

Проте Директорія та її армія терпіли поразку за поразкою, і 18 березня 1919 р. до Вінниці вдерлися частини 1-ї Української радянської дивізії під командуванням М. Щорса. Другий вінницький період у діяльності Директорії закінчився [11, с. 160].

Після відходу армії УНР з Вінниці російсько-більшовицькі окупанти почали кривавий терор проти української інтелігенції міста. Вінницька газета «Шлях» подала свідчення очевидця: «Страшне місце. Люди-звірі, які вбивали збройною рукою беззбройних зв'язаних своїх політичних супротивників. Трупи скидали в ями в Грохольському лісі, а потім досипали землею» (1919. – 15 серп.).

Однак у середині березня Українська армія перейшла у рішучий наступ та після жорстоких боїв розбила фронт Червоної армії. Визвольна боротьба тривала...

У серпні 1919 р. 6-а дивізія Запорозького корпусу та 10-а галицька бригада знову атакували Вінницю та захопили місто. Спільну перемогу над «більшовицькою гідрою» наддніпрянців і наддністрянців було названо символом «нероздільної, багатівікової мучениці-України», а також підкреслювалось, що пролита кров борців за волю і правду «затерла відокремлення силою політичних обставин від материнського лона однієї частини народу й закріпила навіки свідомість його єдності» (Шлях. – 1919. – 16 серп.).

Уже вранці 11 серпня в місті над Бугом відновила свою роботу повітова управа. Матеріальне становище Вінницького земства було складним [12, с. 368]. Газета «Шлях» характеризувала його так: «Коштів у розпорядженні повітової управи немає і копійки, різні народні інституції (лікарні і т. п.) перебувають у скрутному стані, кінні пошти понижені, все земське майно, справи, архіви, машинки та багато інших речей розкидані по різних будинках Вінниці, де існували радянські установи» (1919. – 15 серп.).

Зі звільненням Вінниці в українській владі з'явилась можливість ширше вести державне будівництво. У декларації, яку розповсюдили серед населення урядовці, було викладено основні умови встановлення нового політичного устрою УНР. У документі наголошувалося на демократичному принципі із загальним виборчим правом до органів самоврядування і центрального парламенту, відкидався принцип класової диктатури і висувалися на передній план демократичні ідеали (Шлях. – 1919. – 19 серп.).

Чільне місце у процесі реалізації ідей державотворення належало приватній ініціативі. У ній вбачалась рушійна сила, що «додасть потужних обертів усім частинкам складного механізму суспільного прогресу». Адже народ ніколи не був первісним фактором розвитку свого життя. Початок в усьому належав індивідуумам, які «миттєво підхоплюють розкидані в масах окремі думки, надії, прагнення, вимоги, і, провівши синтез сучасного моменту, пропонують людям те, чого вони бажають. Однак приватна ініціатива сповна задовольнятиме народні бажання тільки тоді, коли ініціатори стоятимуть близько до громадянства» (Шлях. – 1919. – 31 серп.). Прикметно, що в Україні ситуація в цьому напрямі складалася позитивно: на захист інтересів демократії стала інтелігенція.

До видалення з лексики широких верств населення нав'язаних комуністами неологізмів, ліквідації у їхній свідомості прогалин щодо національних орієнтирів вдалися представники вчительства. Їхнім обов'язком стало не лише морально підтримувати краян, але й розгорнути у відновленій «єдиній трудовій школі» просвітницьку діяльність, зокрема роз'яснювати завдання республіканської влади, спрямовані на закріплення здобутків визвольного руху, забезпечення подальшого духовного й економічного розвитку країни (Шлях. – 1919. – 3 верес.). З когорти учителів до лав регулярного війська вливалися національно свідомі старшини і партизани. Разом з однопумцями вони бралися за зброю і «переможно несли рідний жовто-блакитний прапор» (Шлях. – 1919. – 14 верес.).

Зусиллями політичних партій та громадських організацій відновив свою діяльність Український Національний Союз, який «стоятиме на платформі української державності й відбиватиме прагнення свідомого громадянства жити самостійним державним життям» (Шлях. – 1919. – 28 серп.). Право на лобювання питань і відстоювання політичних інтересів своїх прихильників у цьому об'єднанні отримали українські соціал-революціонери, соціал-демократи, соціал-федералісти, саціал-самостійники, селянські, учительські спілки, товариства «Просвіта», повітові земства, кредитові, споживчі та сільськогосподарські кооперації. До президії увійшли В. Козак, В. Мачушенко, А. Морський, В. Богуславський, В. Дудич (Шлях. – 1919. – 30 серп.).

Водночас очільникам республіки доводилося в складних умовах налагоджувати діяльність урядового апарату. Причини були очевидними: відступаючи у березні 1919 р. від Києва до Галичини, український уряд скорочував штат міністерств; після переїзду до Кам'янець-Подільського їхній склад був доведений до мінімуму. Коли ж знову виникли сприятливі умови для формування Ради Народних Міністрів, з'явилась проблема із забезпеченням відповідальними працівниками, брак часу і сил.

Значну перепону нормальній життєдіяльності державних структур створили більшовики, які все зіпсували й знищили. Давалася взнаки повна руйнація засобів комунікації і зв'язку: залізниці, телефони й телеграфи перебували в занедбаному стані. Як свідчили документи страхового відділу губернської управи, за час перебування червоноармійських загонів лише в Кам'янецькому повіті непридатними для експлуатації залишилося 2383 житлових і 5267 господарських будинків (Шлях. – 1919. – 24 серп.).

Важлива роль у боротьбі з прибічниками комуністичної ідеології, формуванні громадської думки, висвітленні реальної політології, розробці важливих українських питань, що стосувалися боротьби за державну незалежність, відводилась тоді газетній періодиці. Преса Поділля перетворювала свої шпальти на гучномовець революційних процесів, вела хроніку крайових і республіканських подій. «Наша зброя – це слово, яким не руйнують, не палять, не вбивають, а тільки вінчають правду і катують брехню», – зазначалось у передовиці вінницького часопису «Шлях» (1919. – 15 серп.). І цього найбільше боялись більшовики. Досить часто вони виривали пера з рук журналістів та надівали на них важкі кайдани мовчання. Однак невмирущий народний дух знову і знову руйнував перепони, й газетярі ставали до власного переможного бою за волю, щастя рідного краю і всієї України. Друковане слово ставало гострим, немилосердним мечем проти тих, хто насмілювався простягати руку на національні права та свободи.

Не бажаючи втратити темпів руху Української армії й задля випередження надання підмоги червоноармійцям з Московщини, Головний отаман наказав 12 серпня 1919 р. розпочати наступ основними силами на Київ [13, с. 791].

Відчуваючи загрозу цілковитого знищення, більшовики різними способами продовжували шукати довіри у місцевого населення. Передусім серед широких верств громадянства через російськомовну пресу поширювалася інформація, в якій представники українського уряду поставали контрреволюціонерами та буржуазією. Ця «буржуазія» мала знищити всі здобутки жовтневого перевороту 1917 р., знищити робітництво, скасувати всі демократичні установи, надіти на селян панське ярмо і все це вінчати самодержавним нагаєм.

У багатьох селах більшовицькі агітатори «настільки закаламутили селянам голови провокаційними чутками», що вони починали вірити «накресленим перспективам» (Шлях. – 1919. – 4 верес.). На жаль, через «темну, як осіння ніч, неосвіченість» подоляни погано розбиралися в національних, фінансових, політичних і земельних питаннях. Не орієнтуючись, де ворог, а де друг, вони несвідомо шкодили і собі, і своєму краю. Щоб збити народ з пантелику, більшовики розробили цілу систему агітпросвітницьких заходів, не шкодуючи ні грошей, ні паперу. Друкарні працювали на повну потужність, окремі працівники автомобілями розвозили видання по містечках і селах, виливаючи в народ безмежну лаву необ'єктивної інформації.

На боротьбу з ганебним явищем радянської пропаганди піднялася місцева демократична преса. Друковане слово стало єдиним провідником світла на «темну народну дійсність», ефективним засобом боротьби проти брехні та фальші, дезінфектором «для провінційного багна з його хвороботворними бактеріями», гігієнічним розчином для очищення «щоденних чуток» (Шлях. – 1919. – 30 серп.).

Інтенсивно й планомірно працювало відповідне галузеве міністерство, залучаючи до проведення агітаційно-освітньої роботи серед населення представників інтелігенції. Газети, відозви, плакати, брошури щоденно відправлялись у села, «яскраво освітлюючи їх променем національної самосвідомості й правди» (Шлях. – 1919. – 22 серп.). «Газету, давайте нам скоріш українську газету», – лунало у найвіддаленіших куточках губернії (Шлях. – 1919. – 19 верес.).

Провідну роль у цьому відіграв подільський часопис «Шлях», з якого робітники довідалися, що склад міністрів соціалістично-демократичний і мав на меті не тільки залишити здобутки демократії, але й віджити їх від більшовицького абсолютизму та вивести на шлях вільного культурного розвитку. Трудове населення дізналося, що влада України нічого спільного із буржуазією Західної Європи не мала, в жодні зв'язки з Антантою не входила і користуватися її допомогою не має наміру. Замість шовіністичних програм, громадяни почули про національно-персональну автономію, рівноправне, мирне, братнє, спільне життя не тільки всіх мешканців України, але й народів і держав Східної Європи – Росії, Польщі, Румунії. Замість підроблених перспектив більшовиків, подоляни «побачили перед собою світле майбутнє, істинно демократичне життя за цілковитою свободою індивідуального самовираження й творчості» (Шлях. – 1919. – 16 серп.).

Побачивши, що українські урядовці йшли обмінюватися думками і радитися не з поміщиками, не з капіталістами, а з трудящими та представниками професійних спілок, подоляни змінювали попередні настрої.

В окремих газетних передовицях домінувало гасло про національне єднання українців різних територій в один організм – Соборну Україну. «Єднаймося» – це слово, з якого злізла червона фарба, повинно набрати яскравого жовто-блакитного кольору і закарбуватися як у

.....
кожному серці, так і на нашому прапорі», – зазначалося у газеті «Шлях». Саме в єдності народу вбачалась потужна сила, що «стане опором на шляху іноземного поневолення, спасенням і перемогою у визвольній боротьбі» (1919. – 5 верес.).

У викривальних статтях газета розвінчувала антинародну політику більшовиків, яку вони «солодко, але з присмаком отрути» намагалися нав'язати селянству. Зокрема у зверненнях редакцій до селян зазначалося, що «розбишаки-чужинці» обіцяли віддати панську землю, а насправді хотіли відняти їхню власну й завести в комуну. Співали про волю, але поставили наглядчачами з нагаями та штиками різних пройдисвітів: китайців, вірменів, караїмів, кримінальних елементів. Вони декларували свободу віри, проте скрізь і усюди глузували з православ'я, забороняючи вивчати в школах Закон Божий, наказували повикидати ікони з установ, знущалися над церковною службою та обрядами.

Московські загарбники називали свій уряд селянсько-робітничим, а насправді не давали чесному трудовому селянству жодних прав та влади, віддаючи все до рук чужинців. Говорили про святість праці, а підтримували лише одних ледацюг, злодіїв та всіх тих, хто дійшов до бідності через лінощі. Перевертні у масках більшовизму обіцяли дешевий хліб, мануфактуру, продукти промисловості, самі ж – формували «продармію», яка мала силоміць, зі зброєю в руках одбирати все до крихти і відвозити до Московщини. Вони називали республіку «українською», хоч ненавиділи українців, гноїли їх у в'язницях, розстрілювали, забороняли писати та говорити правду, вчили зраджувати рідну землю, зневажати її і глузувати з неї (Шлях. – 1919. – 15 серп.).

Робітництво теж сподівалося, що з установленням радянської комуністичної влади в Україні настане соціалістичний рай і запанує братерство. Але замість здійснених бажань прийшли розчарування: комуністи прийшли як завойовники, рай змінили пеклом, братерство – розбратом, війною, руйною. Вони вважали себе інтернаціоналістами, а насправді сповідували «руський націоналізм пурішкевичевої марки». Ведучи свою ганебну політику, комуністи осквернили всі ті гасла, які стояли на їхньому прапорі. Силою закривавлених багнетів червоні імперіалісти хотіли змінити людські душі, але їм це не вдалось: свідоме робітництво дало відкрити й рішучу відсіч (Шлях. – 1919. – 7 верес.). Комуна, під знаком якої більшовики прагнули завоювати світ, поступово захлиналася у «безформенному тумані власних примарних ідеалів» (Шлях. – 1919. – 18 верес.).

Відступаючи, провідники так званої «робітничо-селянської влади» здійснювали спроби емоційного впливу на «колишніх понівечених рабів», жорстоко розправлялися з мирними жителями, «в ім'я утвердження здобутків революції» зухвало й цинічно вбивали безневинних людей. Під прапором знищення всього свідомого українства прагнули зруйнувати національно-культурну діяльність Директорії УНР та її уряду. За допомогою «чрезвычайок» як злочинців і зрадників комуністи переслідували справжніх українських патріотів, страчуючи без будь-якого слідства і суду (Шлях. – 1919. – 24 серп.). У своїх діях вони керувалися девізом: «Роблю, що сам хочу: грабую, мордую, бешкетую...» (Шлях. – 1919. – 18 верес.)

Про методи більшовицької інквізиції свідчили жахливі картини людських страждань. Тільки за те, що українці мали власну позицію, демократичні переконання й прагнули жити в самостійній державі, їм «вирізували носи та руки, вбивали цвяхи у голову та жіночі груди, пронизували шпильки під нігті, повільно до смерті били шомполами, мордували, зв'язували й закопували живцем, розстрілювали впритул до стіни, розбризкуючи шматки мозку на фрамуги стін...» (Шлях. – 1919. – 27 серп.).

Ганебним засобом пропаганди більшовизму назвав читач газети «Шлях» могили червоноармійців, похованих у центрі Вінниці перед приміщеннями Народного дому, «Савою» і Вознесенської церкви. «Невже складно знайти інше місце для вічного спочинку полеглих, – звертався автор допису до міської управи. – Вважаю, що обов'язком місцевої влади має стати приведення в порядок міста, з якого комуністи зробили цвинтар» (Шлях. – 1919. – 22 серп.).

Найбільшим же злочином більшовизму преса називала паралізацію сил народних мас. За «диктатурою пролетаріату» вона вбачала захований всесвітній безмежний абсолютизм, який нищив усі межі між конкретним індивідуумом, державою і колективним об'єднанням, не визнавав ні громади, ні самоврядування з його ініціативами (Шлях. – 1919. – 28 серп.).

В інших газетних статтях лунав заклик до прозріння усіх «темних і нещасних братів», які оступилися, вбиваючи у своєму серці любов до Вітчизни, плюючи у святе обличчя України, розпинаючи її ворогам на поталу. «Покохайте матір-Україну, як колись кохали її батьки, підтримайте власне військо і демократичний уряд, – звучало у зверненні до селян. – Якщо ж ви

.....
цього не зробіть, то ще довго плакатимуть наші села і довго будемо рабами поміщиків, які повернуться з чужою владою. Тож хай гірке рідне слово правди відновить нас і зробить вірними, непереможними синами України!» (Шлях. – 1919. – 15 серп.).

31 серпня після важкого бою в районі Білогородки і прориву ворожих позицій передові частини й командування українських військ урочисто ввійшли до столиці. «Київ у наших руках!» – ці радісні слова розносив телеграфний дріт всією Україною [14, арк. 22].

Звільненню Києва присвячено спеціальний випуск вінницького «Шляху». Розповідаючи про важку, виснажливу боротьбу славетних українських частин, які звільнили Київ, газета вмістила телеграму до Начальної Команди Галицької армії від штабу Наддніпрянської армії, підписану отаманом Тютюнником. У ній наголошувалося на значній ролі УГА у визволенні української столиці: «Дай Боже, щоб цей великий успіх став міцною підвалиною для визволення всієї соборної України!» (Шлях. – 1919. – 31 серп.).

Отже, здійснивши дослідження подільського часопису «Шлях» як загальнополітичного та просвітницького видання, можна зробити висновок, що завдяки демократичним настроям, близькій до народу позиції та великому патріотизму, висвітленню реалій визвольної боротьби, соціальних проблем селянства, політичного життя суспільства, правдивим, виваженим і серйозним публікаціям, щоденник перетворився на трибуну народної думки, відіграв важливу роль культурно-політичного чинника в розвитку українства, став ефективною зброєю у боротьбі за самостійність держави, єдиним інформаційним полем, спрямованим на виборювання й утворення незалежної України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Сіцинський Ю. Друкарні та видання на Поділлі: (матеріали до історії). – Хмельницький обласний краєзнавчий музей. – ДК 8790.
2. Лисий А. До питання про перебування Директорії в Вінниці у лютому – березні 1919 р. / А. Лисий, О. Лойко // Україна: минуле, сьогодення, майбутнє: Зб. наук. пр. – К., 1999. – С. 39.
3. Вісник Державних Законів для всіх земель Української Народної Республіки. – 1919. – 18 січ.
4. Білінський М. Часописи Поділля: Історико-бібліографічний збірник з нагоди 150-ліття першої газети на Україні та 10-ліття існування УРСР / М. Білінський, Н. Співачевська, І. Кревецький. – Вінниця, 1927–1928.
5. Масловський М. Видання Вінницької «Просвіти» // Тези доп. XIII Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. (6 верес. 1994 р.). – Вінниця, 1994.
6. Кравець М. Газета «Шлях» Вінницького товариства «Просвіта» (1919) // Тези доп. 14-ої Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. (5 верес. 1995 р.). – Вінниця, 1995.
7. Левченко М. Важлива публікація газети Вінницького товариства «Просвіти» «Шлях» у 1919 р. // Тези доп. XII Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. (7 верес. 1993 р.). – Вінниця, 1993.
8. Завальнюк О. Газета «Шлях» про селянство Вінниччини в 1919 р. // Тези доп. XIV Вінниц. обл. іст.-краєзн. конф. (5 верес. 1995 р.). – Вінниця, 1995.
9. Гандзюк В. Ідея єдиної національної школи у пресі Поділля (1919 р.) // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського: зб. наук. пр. / за заг. ред. П. Григорчука. – Серія: Історія. – Вінниця, 2006. – Вип. 11. – С. 336. – (Сер. «Історія»).
10. Вісник УНР. – 1919. — № 7.
11. Вінниця: іст. нарис. – Вінниця, 1967.
12. Стецюк В. Вінницьке повітове земство в період національно-демократичної революції 1917–1920 рр. // Наук. пр. Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. – Кам'янець-Поділ., 2004. – Т. 13.
13. Солдатенко, В. Українська революція. історичний нарис: Моногр. – К.: Либідь, 1999.
14. ЦДАВО України. – Ф. 2188. – Оп. 3. – Спр. 32.

Гандзюк В.А. ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ И СОЦИАЛЬНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ПОДОЛЬСКОЙ ГАЗЕТЫ «ШЛЯХ» (1919 г.) В КОНТЕКСТЕ ЕЖЕДНЕВНОЙ ПОДАЧИ ИНФОРМАЦИИ

В статье исследуются военно-политические, демократические, социальные процессы в украинском обществе в период Директории УНР (1919 г.) по материалам Винницкой ежедневной газеты «Шлях».

Ключевые слова: пресса, революция, правительство УНР, большевизм, Украинское войско, демократия, патриотизм, освобождение, независимость государства.

Gandzyk V.A. IDEOLOGICAL AND SOCIAL COMPONENTS OF THE PODILSK NEWSPAPER «THE WAY» (1919 Y.) IN THE CONTEXT OF THE DAILY SUPPLY OF INFORMATION

The military political, democratic, social processes in the Ukrainian Society in the Period of the Ukrainian People Republic (1919 y.) are investigated in the article due to the materials of the Vinnitsya daily newspaper «The Way».

Key words: the press, Revolution, the government of the Ukrainian People Republic, Bolshevism, the Ukrainian army, democracy, patriotism, liberation, the independence of the state.

УДК 94(477.43/44) «1921»:334.73

І.А. Ладаняк

РОЗВИТОК СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ ПОДІЛЛЯ НА ПОЧАТКУ НЕПУ

Автор статті на основі широкого спектра архівних джерел та опублікованих матеріалів розглядає стан споживчої кооперації Поділля на початку запровадження нової економічної політики (1921р.).

Ключові слова: Нова економічна політика, товарообмін, декрети Раднаркому, Подільська губспілка, райфілії губспілки, «мішочництво», приватне підприємництво.

Глибокі соціально-економічні процеси, які відбуваються в економіці сучасної України, зумовлюють до перегляду ролі і місця споживчої кооперації у нових ринкових умовах. На нашу думку, один із шляхів подолання соціально-економічних проблем полягає у розвитку кооперативного сектору економіки та нарощуванні його потенціалу, посиленого взаємодією всіх складових багатокладного господарства країни. Однак сучасне покоління громадян має недостатньо інформації про період діяльності кооперативних установ під час проголошеної більшовицькою владою так званої нової економічної політики, безпосереднім учасником якої була система споживчої кооперації і яка сприяла економічній стабілізації країни. Тому, на нашу думку, важливим моментом у подоланні існуючих проблем є дослідження історичного досвіду попередників, вивчення кращих прикладів і запровадження їх у суспільне життя України.

У сучасній історіографії щодо діяльності кооперації в умовах непу помітні дослідження здійснили відомі вітчизняні науковці: С. Кульчицький [1], В. Марочко [2], А. Морозов [3], Т. Оніпко [4], А. Пантелеймоненко [5] та інші. Вони розглянули історію сільськогосподарської, кредитної та споживчої кооперації у всеукраїнському розрізі.

Важливе місце у дослідженні проблем споживчої кооперації займають декілька дисертаційних досліджень, зокрема, В. Мазура [6], О. Петасюка [7], І. Романюка [8], К. Філіпова [9]. Названі науковці довели, що кооперативна система в 20-х роках стала об'єктом постійного контролю з боку держави й була підпорядкована нею для усунення приватної торгівлі та промислового підприємництва, особливо на селі.

Серед інших досліджень періоду непу можна виділити наукові доробки О. Сушка про становлення і функціонування приватного підприємництва [10], В. Гринчуцького про діяльність промислових трестів [11], В. Лантуха про систему торгівлі [12], О. Пиріг про ринкові відносини [13], Ю. Волосника про розвиток приватнопідприємницької системи на фінансово-кредитному ринку [14].

Декілька цікавих розвідок здійснили подільські науковці, зокрема О. Лойко [15], Ю. Степанчук [16], О. Мельничук [17], Н. Кузьминець [18], П. Григорчук і В. Тучинський [19], І. Ладаняк [20] та ін. Частково стан кооперативних установ і організацій у період непу розглядали В. Подолян та В. Рекрут [21]. Однак у вищезазначених працях діяльність споживчої кооперації на Поділлі відображена фрагментарно й не відкриває всіх особливостей її перебудови на радянський лад. Тому в статті на основі широкого спектру архівних документів і опублікованих матеріалів пропонується розглянути стан споживчої кооперації Поділля на початковому етапі запровадження нової економічної політики (1921 р.).

Зазначимо, що початок 1920-х років став особливим періодом для споживчої кооперації України, був зумовлений суперечливими політичними та економічними обставинами, які постали з більшовицької доктрини суспільного розвитку. Низка декретів щодо діяльності